અભિસંધાન દ્વારા અધ્યયન/શિક્ષણ

વર્તનના બે પ્રકાર (૧) પ્રતિચારાત્મક (૨) કારક વર્તન

તે પ્રમાણે અભિસંધાનના બે પ્રકાર

(૧) પ્રતિચારાત્મક વર્તનનું અભિસંધાન એટલે પ્રશિષ્ટ(શાસ્ત્રીય) અભિસંધાન (Classical Conditioning)

(૨) કારકવર્તનનું અભિસંધાન એટલે કારક અભિસંધાન

- (Operent Conditioning)

પ્રશિષ્ટ અભિસંધાન

- રશિયન શરીરશાસ્ત્રી – ઇવાન પાવલોવ
- ઈ.સ. ૧૯૦૪ માં વૈદકશાસ્ત્રમાં નોબેલ પારિતોષિક
- કૂતરા પર પ્રયોગ

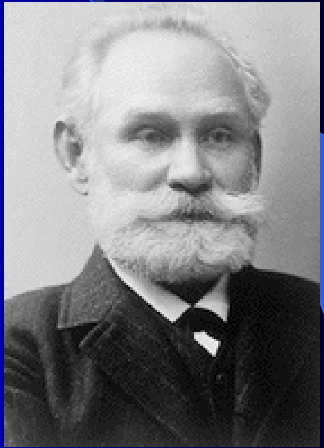

સાધન રચના

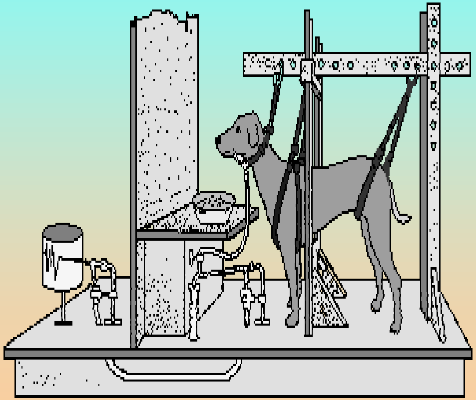

- કૂતરાને પટ્ટા બાંધી ચોકઠામાં
- કૂતરાના મોમાં ઓપરેશન દ્વારા કાણાં પાડી રબરની નળી લાળ ગ્રંથી સાથે જોડી
- નળીનો બીજો છેડો એક પાત્રમાં રાખ્યો, જેમાં લાળ રસ એકઠો થાય અને માપન થાય
- કૂતરાને એક ખંડમાં- બહારની વ્યક્તિ તેને જોઈ શકે પણ કૂતરો ન જોઈ સકે
- કૂતરાને ખોરાક, અવાજ કે પ્રકાશ આપી શકાય તેવી વ્યવસ્થા

પ્રયોગ રીત

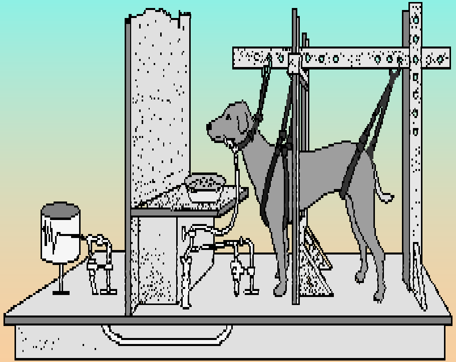

- ભૂખ્યો કૂતરો - શાંત સ્થિતિમાં રાખી પછી ઘંટડીનો અવાજ – અવાજ સાંભળી કૂતરાએ કાન ઊંચા કર્યા- પછી તરત જ ખોરાક આપ્યો કૂતરાને લાળ ઝરી
- ઉપરની ક્રિયા વારંવાર
- કૂતરાને માત્ર ઘંટડીનો અવાજ સાંભળી લાળ ઝરી
- આવું વારંવાર કરવામાં આવ્યા પછી લાળ ઝરતી નહોતી
- ખોરાક આપવાની શરૂઆત કર્યા પછી લાળ ઝરી

મૂળ ઉદ્દીપક : ખોરાક
સ્વાભાવિક પ્રતિચાર : લાળ ઝરવી
અવેજી ઉદ્દીપક : ઘંટડી

- **અભિસંધાન** : મૂળ ઉદ્દીપક સાથે કુદરતી રીતે જોડાયેલા સ્વાભાવિક પ્રતિચારની અવેજી(વૈકલ્પિક) ઉદ્દીપક સાથે જોડાઇ જવાની ક્રિયા એટલે અભિસંધાન
- **સમય સામીપ્ય** : અવેજી ઉદ્દીપક પછી તરત જ મૂળ ઉદ્દીપક નહીં તો......
- **નિરભિસંધાન (વિલોપન)** : અવેજી પછી મૂળ ઉદ્દીપક રજૂ ન થાય તો
- **પુન:પ્રાપ્તિ** : અભિસંધાન તૂટી ગયા પછી મૂળ ઉદ્દીપક રજૂ કરવામાં આવે તો ફરી અભિસંધાન

અધ્યયનની વ્યાખ્યા : અધ્યયન એટલે મૂળ ઉદ્દીપકની સાથે સ્વાભાવિક રીતે જોડાયેલા પ્રતિચારને અવેજી ઉદ્દીપક સાથે જોડવાની ક્રિયા

- ઉદાહરણો
- ખાખી કપડા પહેરેલ વ્યકિતને ચોર પોલીસ માને
- વિદ્યાર્થીને જે શિક્ષક ઓછા ગમતા હોય તેમનું શીખવવાનું પણ ઓછું ગમે
- શિક્ષક વર્ગમાં દાખલ થાય એટલે વિદ્યાર્થી ઊભા થઈ જાય
- વંદા/ગરોળીના મોડેલથી બીક લાગવી
- ઘંટ વાગે એટલે........
- સફેદ કપડા પહેરીને લોકો એકઠા થયા હોય ત્યારે......

શૈક્ષણિક ફલિતાર્થો

- ભાવાવેશોનું શિક્ષણ : ક્રોધ, આનંદ, ભય વગેરે શીખવવા
- ભાષા શિક્ષણ : વિરોધી, સમાનાર્થી, રૂઢિપ્રયોગ વગેરે
- શિસ્ત : વખાણ કે ઠપકાના કારણે
- સુટેવો : પ્રામાણિકતા, નિયમ પાલન, ચોકસાઇ વગેરે